

מודל "פיתוח מנהיגות נוער למחויבות אזרחית"

תקציר

מטרת המודל

*מטרת המודל היא פיתוח יכולות מנהיגותיות של נוער
ונוצר בסיכון, אשר יזמו ויפעילו פעילות קהילתית למניעת
פשיעה ואלימות, ברמת היישוב או השכונה.*

הצורך

ביישובים רבים קיים צורך להניע פרויקטים של מניעת פשיעה ואלימות. במקומות אלו קיים צורך בהשפעה על אחרים בייזום ובהנעת תהליכים קהילתיים אשר יצמצמו פשיעה ואלימות.

תיאור המודל

תוכנית של פיתוח מנהיגות בקרב נוער ממגזרי אוכלוסייה ממוקדים או מאזור מגורים ממוקד (שכונה). תוך מתן דגש לפיתוח מסוגלות עצמית ואחריות קהילתית למאבק בפשיעה ובאלימות. בתוכנית קיים מרכיב של פיתוח סדנאי והפעלתי של יכולות מנהיגותיות, במשולב עם פעילות קהילתית מעשית למניעת אלימות ופשיעה.

עקרונות מניעה מרכזיים של המודל

- צמצום הזדמנויות
- העצמת גורמי הגנה וצמצום גורמי סיכון
- פיתוח תחושה של מסוגלות עצמית
- פיתוח אחריות אישית וקהילתית

מרכיבים מרכזיים של המודל

1. שלוש סדנאות בנות שלושה ימים כל אחת.
2. מפגשים קבועים פעם בשבוע במשך כל השנה.
3. חונכות עמיתים.
4. פעילות קהילתית למניעת עבריינות.

עקרונות הפעלתיים של המודל

- התמקדות בשלושה מעגלי מעגלי השפעה :
 - פיתוח מסוגלות עצמית.
 - חיזוק נוער בסיכון.
 - השפעה על עבריינים.
- שילוב של פיתוח בסדנא עם פעילות אמיתית בקהילה.
- התמקדות במגזרי אוכלוסייה ממוקדים.
- הפעלת שלושה מעגלי חניכה : מפעילי התוכנית, חניכת עמיתים וייעוץ הורים.
- הפעלת התוכנית כוללת :
 - סדנאות מרוכזות.
 - מפגשים שבועיים קבועים.
 - פעילות קהילתית.
- ניתן להפעיל את המודל במשולב עם מודלים של פעילות קהילתית אחרת כמו מניעת אלימות בבתי הספר, פעילות נפ"א ופעילות אתגרית.

אחריות ושותפות

הארגונים הבאים יכולים להיות שותפים להפעלת המודל וכל אחד מהם יכול לקבל אחריות על הובלתו בהתאם שיקולים מקומיים של היישוב.

- מצילה יישובית.
- מתנ"ס.
- ביה"ס קהילתי.
- אגף חינוך או רווחה ברשות המקומית.
- קידום נוער.
- ארגוני מתנדבים.
- ארגונים קהילתיים אחרים.

יישום המודל

- א. מודל זה מהווה דפוס פעולה קהילתי - מערכתי אינטגרטיבי של מניעת פשיעה.
- ב. הפעלת המודל באמצעות מצילה כפוף לנוהלי המשרד לביטחון פנים ולהנחיות הפעלת המודל המצ"ב.
- ג. הפעלת המודל יכולה להתבצע באמצעות משאבים של רשות מקומית, של גורמים נוספים הפועלים ברשות מקומית ושל מצילה. אישור השימוש בתקציבי מצילה יעשה בהתאם לנוהלי המשרד לביטחון הפנים.

ד. יישום המודל והפעלתו יתבצע על בסיס תוכניות עבודה ספציפיות התואמות למאפיינים ולצרכים של כל מקום וישוב.

הנחיות להפעלת המודל

1. מודל של מצילה מבטא תפיסה מקצועית של התמודדות עם בעיות של פשיעה ספציפית או תופעה נרחבת יותר של פשיעה ואלימות.
2. המודל משלב עקרונות מניעה כלליים יחד עם עקרונות ופעילויות הרלוונטיות לבעיות הפשיעה הספציפית.
3. המודלים יכולים לשמש כבסיס לצורך הכנת פרויקטים של מניעת פשיעה במסגרת הכנת תוכנית עבודה לפעילות מצילה יישובית.
4. המודל יופעל בהתאם לנהלים וכללים הקיימים לגבי מרכיבים ופעילויות כמו: הפעלת מתנדבים, הפעלת אמצעים טכנולוגיים, הפעלת משמר שכונה וכד'.
5. לצורך הפעלת פרויקט במצילה ספציפית המבוסס על המודל, יש לכתוב תוכנית מפורטת להפעלת הפרוייקט הכוללת התייחסות לצרכים הספציפיים המסוימים של היישוב או הארגון בהם רוצים ליישם את הפרוייקט.
6. לשאלות והנחיות הקשורות למודל זה יש לפנות לרכז מצילה יישובי, למנהל מצילה אזורי או למטה מצילה.
7. ביטוח הנערים שמשותפים בפרוייקט: חובה לדאוג לביטוח של כל המשתתפים בתוכנית בהתאם לגוף המפעיל (קידום נוער, משא"ז, מתנ"ס וכו'). במידה והפרוייקט יופעל ישירות ע"י מצילה יש לדאוג לביטוח.
8. הסעיף "שותפים עיקריים" במודל מתייחס למונח "שותפות" למשמעות הבאה:
 - א. שותפות בדיונים והקניית דרכי פעולה (קביעת סדרי עדיפויות וכד').
 - ב. שותפות בהפעלת הפרוייקט וליוויו.
 - ג. בנושא הקצאת משאבים: כוח אדם, מתקנים, חומרים, תקציב יש לפעול:
 - 1) אין מניעה בשיתופם בהקצאת משאבים של גוף ציבורי כגון: עירייה, משטרה, משרד ממשלתי, רשויות, מקומיות
 - 2) גוף מסחרי ופרטי אין להסכים לשותפות במשאבים אלא לאחר אישור מראש של מטה מצילה.
 - 3) ניתן להפעיל פרויקט ולקבל משאבים מגורמים עסקיים באמצעות גוף הרשאי לעשות כמו המתנ"ס היישובי.
9. בכל הפניה לשימוש בטמ"ס יש לבדוק את הנוהל כפי שמפורט במודל "שימוש בטכנולוגיות ככלי למניעת פשיעה". כל שימוש בטמ"ס יהיה בהתאם לנוהלי הפעלה של משטרת ישראל ועפ"י מודל טמ"ס.
10. בכל מקרה של הפעלת מתנדבים יש לוודא כי קיים לגביהם ביטוח רכב אם הם מפעילים את רכבם. ביטוח יכל להיות באמצעות הגורם המפעיל, או הכנת ביטוח מיוחד לצורך הפעלת הפרוייקט.

מטרת המודל

מטרת המודל הנה צמצום עבריינות הנוער הקיימת והפוטנציאלית בישוב/ שכונה על-ידי פיתוח מנהיגות בקרב בני-נוער. פעילות זו תיצור בקרב בני נוער אחריות אישית וקהילתית לנושאים של מניעת אלימות ופשעה. מטרת המודל הנה, לפיכך, לא רק העצמה אישית ומניעה אישית של הנערים בפרוייקט, אלא גם יצירת קבוצת בני נוער שיהוו מודל לחיקוי וכוח השפעה על נערים אחרים, שלא ישתתפו ישירות בפרוייקט.

תיאור הבעיה

- בשנים האחרונות חל גידול ניכר במספר בני הנוער המעורבים בפשיעה ועבריינות: ב - 1995 7.8% מכלל העבריינים היו נערים ואילו ב - 1998 8.5% מכלל העבריינים היו נערים. בעיקר בולט חלקם של בני הנוער בעבירות רכוש, עבירות של הפרת הסדר הציבורי, עבירות סמים ועבירות כלפי גופו של אדם (ילדים בישראל - שנתון סטטיסטי של המועצה הלאומית לשלום הילד, 1999).
- לבני הנוער שעות פנאי רבות. העדר פעילות חברתית מספקת לבני-נוער, בעיות כלכליות המקשות על השתתפות בפעילות חינוכית ממוסדת וחיובית, הם חלק מן הסיבות המביאות נערים להסתובב חסרי מעש שעות רבות.
- חוסר מודעות של נערים והוריהם לשירותים בקהילה, מביא לכך לחוסר ניצול יעיל של שירותים אלה.
- תנאים סביבתיים שליליים עבור נערים בשכונות מסוימות: העדר מנהיגות נוער, חוסר במודל לחיקוי, הקלעות לחברה עבריינית וכיו"ב.
- חוסר תקשורת בין-אישית נוער- הורים- בית ספר וכן חוסר הבנת הצרכים של בני נוער על-ידי מערכת החינוך וההורים מקשים על בני נוער ליצור מערכות הזדהות הכרחיות ומערכת גבולות שליטה יעילים בביטויי אימפולסיביות ודחיית סיפוקים.

הנחות יסוד

- פשיעה ועבריינות בני נוער נוצרות ומתפתחות בהקשר חברתי מסוים.
- הקהילה היא המשאב החשוב ביותר לפתרון בעיית עבריינות בני נוער.
- פיתוח הזהות בגיל ההתבגרות מושפע באופן מאוד חזק מהתנסות במסגרת קבוצת השוים המשפיעה הן על מערכת הערכים שהנערה/ה יפנימו, והן על תחושת הכוח, המסוגלות והדימוי העצמי של המתבגר.
- ניתן לפתח מנהיגות בקרב בני נוער, אשר תתמקד בנטילת אחריות אישית וקהילתית למניעת פשיעה ואלימות ותתרום לעיצוב ציפיות, עמדות וערכים שישפיעו על שינוי התנהגות מתבגרים אחרים בקהילה.
- נערים אשר עוברים הכשרה למנהיגות בדרך-כלל מפתחים מחויבות לקהילתם, אחריות אישית ורצון לעזור לאחרים.

- הכשרת נוער בסיכון לסיוע נוער אחר בסיכון, מגדילה את היקף הנוער המעורב בתהליכי מניעה קהילתיים.
- לנוער השפעה רבה על התנהגותם של בני נוער אחרים.

עקרונות מניעה עליהם מבוסס המודל

- ✓ **צמצום הזדמנויות** - פעילויות מגוונות לבני נוער שמטרתן, בין היתר, להפחית את השוטטות ברחוב ולספק פעילות אלטרנטיבית לפשיעה, שתתן לנוער התרגשות, אתגרים, "Action".
- ✓ **העצמת גורמי הגנה** - פיתוח מיומנויות, הערכה עצמית ודימוי עצמי חיובי.
- ✓ **צמצום גורמי סיכון** - צמצום רגשות הניכור והקיפוח, הדרכה להתמודדות עם כישלונות, קשיים ותסכולים.
- ✓ **צמצום מוטיבציה לעבריינות** - על-ידי יצירת סביבה חברתית (בעיקר של בני נוער) דוחה עבריינות ופשיעה.
- ✓ **פיתוח מחויבות אישית וקהילתית** של בני נוער למען הקהילה.
- ✓ **הדרכת הורים** - הדרכה בנושאים כגון תקשורת, גיל ההתבגרות, התמודדות עם בעיות, פניה לגורמי סיוע וכו'.
- ✓ **פיתוח מסוגלות עצמית** - ע"י פעילות הפעלתית ממוקדת בעיה.
- ✓ **פיתוח כישורי ריסון** ובקרה על ביטוי אמוציונלי אימפולסיבי.

מוקדי פעילות

- קהילה - פעילויות למען הקהילה ובתמיכתה. חשוב שתהיה תמיכה קהילתית רחבה מבחינת תקציבים, הקצאת משאבים ועידוד הפעילות והנערים לשם הצלחת המודל.
- בית הספר - איתור הנערים, פרסום ופעילויות משותפות במסגרת בית הספר.
- משפחות - פעילויות לחיזוק הקשר בין המשפחות לנערים והדרכת ההורים במסגרת "בית ספר להורים".
- עמיתים - פעילויות חונכות, העשרה, הסברה וכו' פתוחות לכל בני הנוער או לאוכלוסיות ספציפיות כגון עולים ונערים בסיכון.

עקרונות המודל

- התמקדות בשלושה מעגלי השפעה :

⇒ **פיתוח מסוגלות עצמי**

⇒ **חיזוק נוער בסיכון.**

⇒ **השפעה על עבריינים פוטנציאליים.**

- שילוב של פיתוח בסדנא עם פעילות אמיתית בקהילה.
- פעילות משולבת של קבלה ונתינה.

- פעילויות והתייחסות מיוחדת לאוכלוסיות שונות כגון נערים עולים, נערים עבריינים ונוער בסיכון.
- הפעלת שלושה מעגלי חניכה :
 - ⇒ חניכת מפעילי התוכנית.
 - ⇒ חניכת עמיתים.
 - ⇒ חניכת הורים.

מרכיבים מרכזיים של המודל

5. *על סדנאות בנות עלושה ימיט כל אחת.*
6. *מפגשים קבוציים פעם שבוע במשך כל השנה.*
7. *חונכות צמיתים.*
8. *פעילות קהילתית למניעת עבריינות.*

פירוט מרכיבי המודל

- ✓ **סדנת אבחון צרכים בת שלושה ימים**, שמטרתה:
 - אבחון צרכי אוכלוסיית היעד.
 - אבחון צרכי השכונה, כולל אוכלוסיות מיוחדות כגון עולים ונוער מנותק, אשר חיים בשכונה.
 - פיתוח חזון אישי ושכונתי ומתן ביטוי לכך בתכנון פעילות שנתית.
 - פיתוח מחויבות ואחריות ליצירת תהליכי שינוי.
 - עיצוב ציפיות המשתתפים ופיתוח תחושה של מסוגלות עצמית בקרבם.
 - הכרות עם מצילה, משטרה קהילתית וגופים קהילתיים נוספים.
- ✓ **סדנא מרוכזת לפיתוח מנהיגות בת שלושה ימים**, אשר תתמקד בנושאים הבאים:
 - תקשורת בין אישית.
 - עבודת צוות.
 - פתרון קונפליקטים.
 - חיזוק יכולת התמודדות ועמידה מול לחץ חברתי.
 - מניעת התנהגות עבריינית.
- ✓ **קבוצת הנערים תמשיך להיפגש באופן רציף ומסודר עם מנחה לליבון ובירור נושאים שונים**
 - **סדנא לפיתוח מנהיגות בטבע בת שלושה ימים**, אשר תתמקד בנושאים הבאים:
 - התמודדות עם לחצים וקבלת החלטות בתנאי אי בהירות.
 - עבודה עם עמיתים בצוות בתנאי לחץ, תוך הקפדה על התנהגויות של שליטה ובקרה עצמית שנלמדו בסדנא הקודמת.

- פיתוח מיומנות תקשורת של קשב ואמפטיה לאחרים הנמצאים במצב לחץ.
- תכנון משותף של פרויקטים לשרות בקהילה הקשורים בפעילותם, ולמתן הדדית לתסכולים בפעילות ולהתמדה בה.
- ✓ **הפעלת "בי"ס להורים"** או קורס להורים בנושאים הרלוונטים, כגון: תקשורת הורים - מתבגרים, הצבת גבולות, העברת ציפיות להתנהגות ומערכת ערכים.
- ✓ **פעילות קהילתית למניעת עבריינות**
- כל חניך בתוכנית יבצע פעילות קהילתית שמטרתה לצמצם פשיעה ועבריינות באזור מגוריו/עבודתו/לימודיו.
- הפעילות הקהילתית תתבצע בשני מעגלים:
 - ⇒ נוער בסיכון.
 - ⇒ מניעת פשיעה כללית בשכונה (מניעה ראשונית).
- הפעילות הקהילתית תכלול פעילויות הקשורות במניעת אלימות, מניעת שימוש וסחר בסמים, מניעת עזובה סביבתית וחברתית והשפעה על יחידים ועל קבוצות במגמה להסיתם מדרך חיים עבריינית.
- להלן דוגמאות אפשריות לפעילות קהילתית-מניעתית:
 - ✓ חונכות אישית של נוער בסיכון.
 - ✓ פעילות הסברתית למניעת עבריינות.
 - ✓ קיום פעילות חווייתית - אתגרית כגון ספורט, ספורט אתגרי, מוזיקה, דרמה, אומנות פלסטית וכיו"ב בשכונה.
 - ✓ השתלבות בפעילות התנדבותית בשכונה, כגון משמר אזרחי, משמר שכונה, טיפול בקורבנות עבירה או כל יוזמה אחרת שמטרתה פעילות התנדבותית בתחום מניעת עבריינות.
 - ✓ פעילות לשיקום עזובה פיזית של השכונה/אזור.
 - ✓ איתור מפגעים סביבתיים.
 - ✓ הפעלת פרויקטים חינוכיים של מניעת עבריינות בבתי-ספר בשכונה.
 - ✓ פעילות במסגרת פרויקט נפ"א (נוער פועל למען איכות הסביבה).
 - ✓ איתור וטיפול בנערים שנשרו ממסגרות חינוכיות.
 - ✓ סימון רכוש ויעוץ למיגון בתים.
 - ✓ עריכת סקרים בשכונה בנושא מניעת פשיעה ועבריינות.

פירוט שלבי הפעלת המודל

- הצגת המודל בפני שותפים אפשריים.
- הקמת ועדה אשר מורכבת מתושבי השכונה, אנשי חינוך, נציגות ועד השכונה, נערים וכיו"ב, במטרה לפקח ולסייע ליישום המודל.

- התאמת המודל לישוב/שכונה ולאוכלוסיות המיוחדות בו.
- קביעת תחומי אחריות, תקציבים ולוחות זמנים.
- פרסום ושיווק.
- איתור אוכלוסיית הנערים בהתאם לקהל היעד שנקבע לתוכנית.
- הפעלת התוכנית במשך כל שנת הלימודים (ספטמבר-יוני).
- שלושת החודשים הראשונים להפעלת התוכנית יוקדשו להכשרה.
- לאחר שלושת החודשים הראשונים, במקביל לפעילות ההכשרה למנהיגות, החניכים יעסקו בפעילות קהילתית למניעת עבריינות.

שותפים עיקריים

- ועד השכונה.
- בתי-ספר.
- בני נוער.
- הורים.
- מש"ק.
- מתנ"ס.
- קידום נוער.
- עירייה - לשכת רווחה.
- עירייה - אגף החינוך.
- תנועות נוער.
- גופי תקשורת מקומיים.
- ג'וינט.
- פרויקט שיקום שכונות.
- מתנדבים.
- ארגונים וולנטרים לבני נוער (אל-סם, עלי"מ וכו').

מכשולים פוטנציאליים

- נערים עלולים להכשיל מנהיגות נוער על-ידי תגובה שלילית לכל הצעה שבאה מנערים.
- נערים עלולים לנצל לרעה את הסמכויות והאחריות שניתנת להם.
- קיים קושי רב לגייס נוער בסיכון לתוכניות כגון אלה ולהביאו לשתף פעולה.
- קיים קושי לגרום לאנשים בקהילה ולבעלי תפקידים לרכוש אמון בנערים שתויגו כ"בעיתיים".

- התוכנית עצמה עלולה לגרום לתיוג נערים כ"בעייתיים".
- קיימת סכנה שכאשר המודל מופעל על נוער נורמטיבי שפועל עם נוער עברייני ההשפעה תהיה הפוכה מזו הרצויה, כך שהנערים העבריינים הם אלו שישפיעו על הנוער הנורמטיבי.
- קיימת אפשרות שנערים בסיכון ונערים עבריינים יסרבו לקחת חלק בתוכנית שאותה נוער נורמטיבי מפעיל.

אחריות להפעלת המודל

- המודל יופעל באחריות כוללת של מצילה יישובית, קידום נוער, מתנ"ס, תנועת נוער וכד'.
- ראש הרשות המקומית יהיה אחראי להקצאת משאבים ותשומת לב.
- בתי ספר וגופים אחרים אשר מטפלים בבני נוער יהיו אחראים לגיוס נערים, פרסום והקצאת משאבים למודל.
- בראש הפרויקט יהיו מנחים מקצועיים שידאגו לכל הצדדים המקצועיים בהפעלת המודל ובעיקר להנחיה וליווי של בני הנוער.

פרסום ושיווק המודל

- טלוויזיה בכבלים ובעיקר ערוצים מקומיים.
- עיתונות מקומית, עיתוני נוער ועיתוני קיר
- רדיו מקומי
- אינטראנט
- תקשורת בין אישית באמצעות טלפון, שיחות פנים אל פנים וחלוקת דפי מידע בנושא.
- חומר הפרסום צריך להיות ברור ומושך את העין.
- פרסום על-ידי בני נוער, במטרה לנצל את השפעתם על נערים אחרים (למשל שימוש בבוגרי התוכנית, או בנערים אשר מפעילים מודל כזה בשכונות אחרות).
- רצוי לספק לנערים חולצות וסימנים מזהים אחרים, אשר יהוו פרסום לפרויקט ויחזקו את תחושת המחויבות והשייכות של הנערים.

אמצעים נדרשים

- מנחים מקצועיים.
- משאבים לביצוע סדנאות, בעיקר לפעילות אתגרית.
- מבנה לפעילות - יכול להיות "בית מצילה".
- אמצעי פרסום.

מדדים להצלחת המודל והשגת יעדים ושאיפות

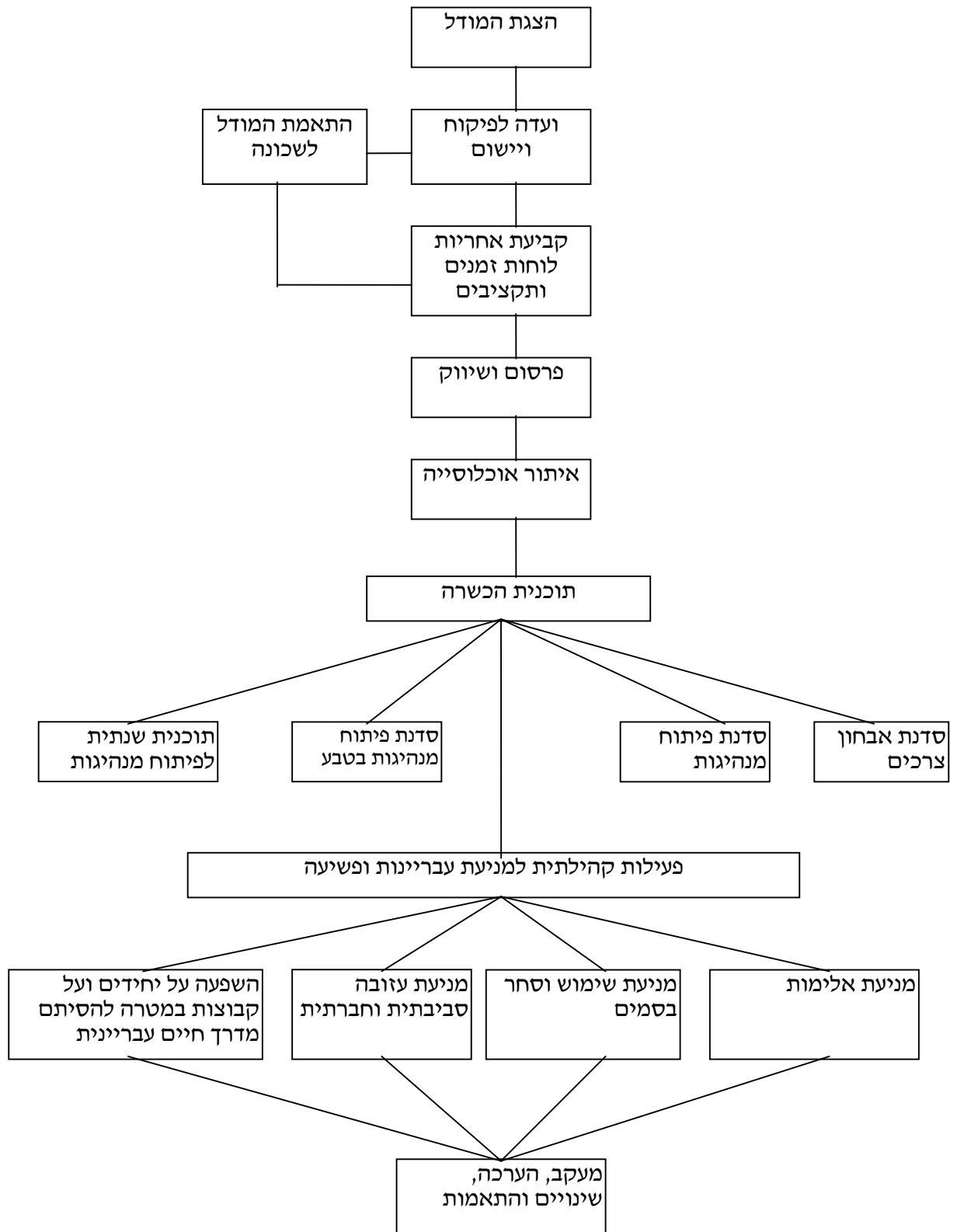
היעדים העיקריים למודל הנם:

- חיזוק נוער בסיכון תוך פיתוח מסוגלות לבניית והקניית כישורי מנהיגות, תקשורת וערכי מחוייבות לאתר ולקהילה.
- פיתוח תחושת ההעצמה הקהילתית.
- צמצום סיכויי עבריינות ואלימות בשכונה מצד נוער בסיכון.

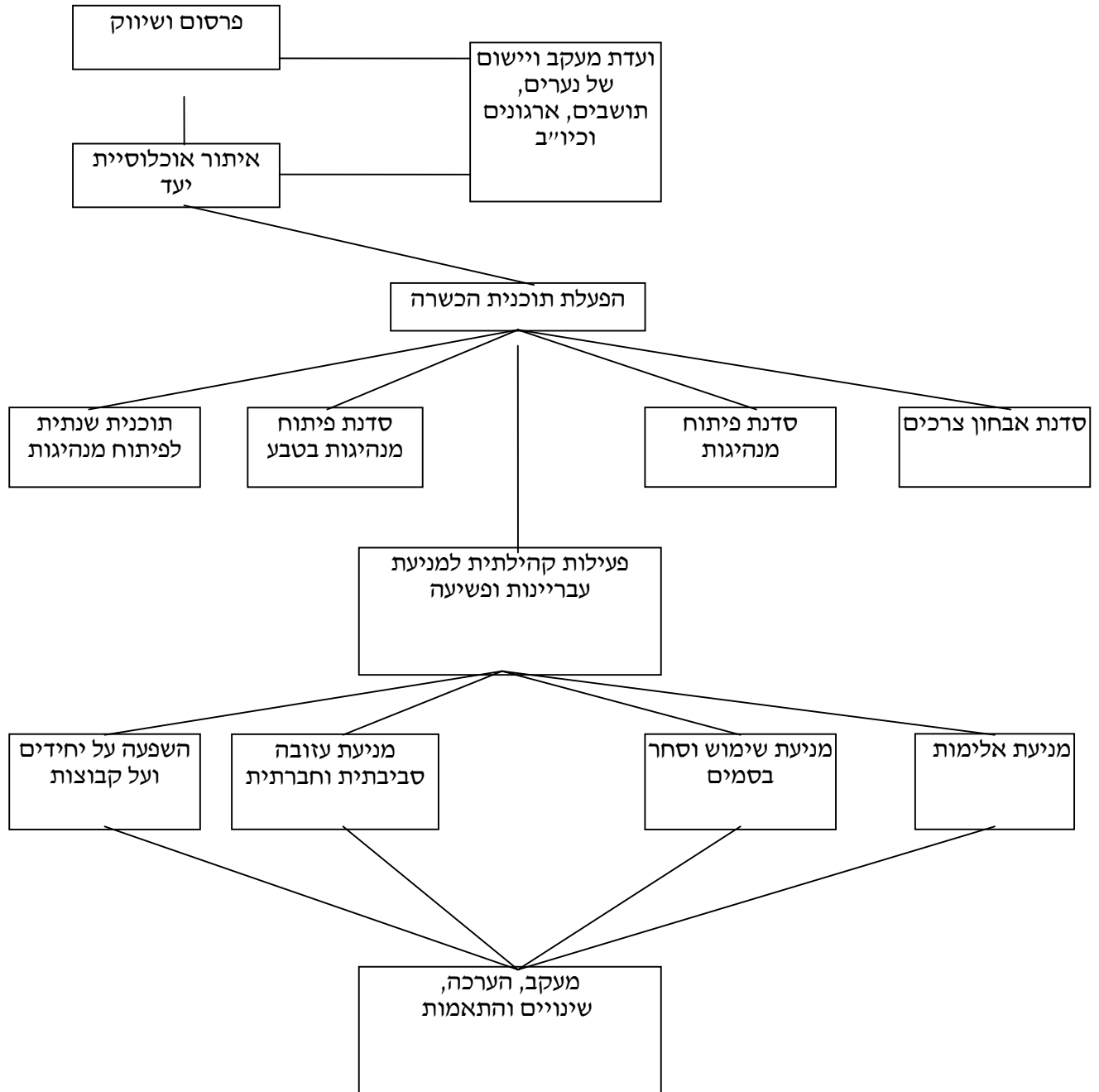
המדדים להצלחת המודל יהיו כדלהלן:

- ירידה בהתנהגות עבריינית בקרב בני נוער בשכונה.
- שינוי חיובי בהתנהגות הנערים המשתתפים בתוכנית.
- דימוי והערכה עצמית של הנערים שהשתתפו בתוכנית.
- שינוי בעמדות בנושא התנהגות עבריינית בקרב הנערים שלקחו חלק בתוכנית.
- מספר הנערים מאוכלוסיית היעד אליהם התוכנית הצליחה להגיע.

נספח 1 - תרשים תהליך הפעלת המודל

נספח 2 - תרשים מודל בפעולה

ביבליוגרפיה

גבע, ר. (1992) אסטרטגיות במניעת פשיעה: שיטות יישום והערכה, ירושלים: משרד המשטרה.

גימשי, ד. (1996) פיתוח מנהיגות קהילתית, ירושלים: היחידה לשיטור קהילתי, משטרת ישראל.

גימשי, ד. (1997) פיתוח מנהיגות קהילתית בקרב בני נוער בקהילה האתיופית ביבנה, עיריית יבנה: היחידה לשיטור קהילתי, משטרת ישראל.

ילדים בישראל (1999), שנתון סטטיסטי של המועצה הלאומית לשלום הילד.

מודלים, דפוסי עבודה של שיטור קהילתי, היחידה לשיטור קהילתי.

Burt, M.R., Resnick, G., Matheson, N. (1992) Comprehensive Service Integration Programs for At-Risk Youth, Office of the Assistant Secretary of Planning and Evaluation, U.S. Department of Health and Human Services.

Hobbs, B.B. (1999) Increasing the 4-H Participation of Youth from High-Risk Environments, Extension Journal 37(4).

350 Tested Strategies to Prevent Crime: A Resource for Municipal Agencies and Community Groups, National Crime Prevention Council, Washington.